

ЗАМКАЎ

помнікаў

Каложэ.

Фота Анастасіі КЛЕШЧУК.

Гальшанская панна ці манах?

Ад велічнага некалі старажытнага замка Сапегаў у Гальшанах засталіся адны руіны. Але не ўсё страчана. Адна вуглавая вежа ўсё ж захавалася, і зараз тут вядуцца аднаўленчыя работы.

Вежа будзе з той цэглы, якую знайшлі ў замку, адным з самых таямнічых старажытных аб'ектаў. Нездарма беларускі пісьменнік Уладзімір Караткевіч абраў яго месцам дзеяння для свайго вядомага рамана «Чорны замак Альшанскі». Міжволі малюцца постаці панны і чорнага манаха... Алена Клімовіч вяртае да рэчаіснасці, але захоўвае інтрыгу.

— Вежа амаль завершана, вядзецца мантаж лесвіцы, па якой турысты змогуць трапіць унутр. Там з'явіцца музейная экспазіцыя ў тры ярусы. Задзейнічаюць і падвал. Менавіта тут з дапамогай сучасных тэхналогій мяркуецца стварыць тую атмасферу таямніцы, якая суправаджае гісторыю былога палаца. Таксама можна будзе даведацца аб асаблівасцях замка, убачыць яго макет. Асобны ярус будзе прысвечаны яго заснавальніку з роду Сапегаў, — кажа суразмоўніца.

Астатнюю частку Гальшанскага замка закансервуюць. Такі ж падыход чакае і руіны былога Крэўскага замка. Яго будаваў Гедымін для абароны ад тэўтонцаў. Разам з Навагрудкам і Лідай замак ствараў так званы Каменны пояс. На кансервацыю руін у Крэве, як і ў Гальшанах, выдзелены сродкі таксама з фонду Прэзідэнта.

Справа паступова рухаецца. Завяршылася кансервацыя паўночна-заходняй сцяны і распрацаваны праект на наступную. Такім чынам будуць узноўлены ўсе мury па перыметры, затым пачнуцца работы па Княжацкай вежы.

Прынцып аднаўлення такі: захаванне менавіта старых муров, аўтэнтчную кладку. Цэгла вырабляецца ўручную, не патокам. Бо тут экспанаты — менавіта самі сцены замка, а не музейныя экспазіцыі.

Раённыя ўлады настроены на тое, каб максімальна задзейнічаць замак у турыстычных мэтах. Для гэтага распрацавана некалькі анімацыйных праграм, якія турысты могуць заказаць разам з экскурсіяй.

Замак, Гедымін і культурная сталіца

Усё гэта — Ліда, якая ў 2020 годзе стане культурнай сталіцай Беларусі. А сёлета тут будзе ўстаноўлены шматметровы помнік заснавальніку горада і замка — князю Гедыміну. Сам замак, хоць і быў дабудаваны ў розныя часы, захаванасць ў добрым стане. Яго выгляд падкрэслены будаўніцтвам уязной вежы, дзе будзе створана музейная экспазіцыя.

Лідскі замак — адзін з самых папулярных па наведванні. Гэта звязана з самой пляцоўкай унутры замка, дзе праходзяць інтэрактыўныя экскурсіі, тэатралізаваныя прадстаўленні, пляцоўка запартавана для правядзення платных мерапрыемстваў. Танцы, конкурсы і выступленні рыцарскіх клубаў — прыклад дзяржаўна-прыватнага партнёрства ў арганізацыі турыстычнай прывабнасці гістарычнага аб'екта.

У тэму:

У рэгіёне імкнучца знайсці гаспадароў былым панскім сядзібам. Такім чынам прыдбана сядзіба роду Семеняў у вёсцы Краскі Ваўкавыскага раёна. Там вядуцца аднаўленчыя работы. У гэтым жа раёне ў Падароску добра ідзе справа па адраджэнні сядзібы Бохвіцаў. Абедзве сядзібы набылі расійскія бізнесмены і плануецца зрабіць з іх турыстычныя комплексы.

Велічны палац Умястоўскіх — помнік сядзібна-паркавай архітэктуры — нейкім цудам захаванасць ў маленкай вёсцы Жамыслаўль Іўеўскага раёна. Не адразу, але з'явіліся зрухі ў аднаўленні палаца. Яго купіла мінская фірма, і тут вядуцца работы па даху. Ідзе распрацоўка праекта па рэканструкцыі будынка. І ўжо вясной на сядзібе прайшоў святка з удзелам мясцовых жыхароў.

А вось сядзіба Чацвярцінскіх у пасёлку Жалудок Шчучынскага раёна пакуль без гаспадара. Яна таксама вельмі велічная, але патрабуе значных сродкаў. Расійскі бізнесмен, які ўзяўся за гэтую справу, не адолеў яе. Таму вядзецца работа па вяртанні будынка. Пытанне аб аднаўленні велічнага палаца застаецца адкрытым.

Маргарыта УШКЕВІЧ.

АПРАВА ДЛЯ ЖАМЧУЖЫН ГІСТОРЫІ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Дзяржпраграма «Замкі Беларусі» прадугледжвала правядзенне рэстаўрацыйных работ і мерапрыемстваў па кансервацыі на 14 замках і палацах — з захаваннем іх кампазіцыйнай структуры і гістарычнай забудовы, а таксама прыстаўленне іх для сучасных сацыяльна-культурных патрэб.

На працягу трох гадоў адпаведныя мерапрыемствы ў межах выдзеленых сродкаў праводзіліся на ўсіх аб'ектах, што былі ўключаны ў дзяржпраграму. У прыватнасці, адзначае **начальнік упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Беларусі Наталля ХВІР**, у 2015 годзе былі завершаны работы на чатырох аб'ектах: Камянецкай вежы ў Камянцы, рэштках замка ў вёсцы Геранёны Іўеўскага раёна, у палацава-

паркавым ансамблі ў Нясвіжы, а таксама ў парку з рэшткамі замка ў пасёлку Тэльман Брагінскага раёна Гомельшчыны. На двух аб'ектах — руінах замка Белы Ковель у аграгарадку Смальяны Аршанскага раёна Віцебшчыны і руінах адзінага захаванага ў нашай краіне замка-крэпасці XVII стагоддзя ў Быхаве Магілёўскай вобласці — было праведзена добраўпарадкаванне.

Яшчэ ў васьмі замках і палацах — у Гродне, Навагрудку, Любчы (Навагрудскі раён), Крэве (Смаргонскі раён), Гальшанах (Ашмянскі раён), Міры (Карэліцкі раён), Лідзе, Ружанах — работы па рэстаўрацыі і кансервацыі помнікаў архітэктуры працягнуліся і ў 2016—2018 гадах. Прычым за гэты тэрмін на захаванне аб'ектаў культурнай спадчыны было вылучана звыш трох мільёнаў рублёў з рэспубліканскага бюджэту,

больш за 1,2 мільёна — з мясцовых, яшчэ звыш 300 тысяч рублёў паступіла ад спонсараў у межах дзяржаўна-прыватнага партнёрства.

Дадаткова за кошт сродкаў фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы культуры і мастацтва фінансаваліся кансервацыя і аднаўленне фрагментаў Крэўскага і Гальшанскага замкаў. Дарэчы, савет фонду сёлета ў сакавіку прыняў рашэнне выдзеліць на заканчэнне гэтых работ у 2019—2020 гадах яшчэ больш за 1,9 мільёна рублёў. Так што, нягледзячы на тое што афіцыйна дзяржаўна-прыватнага партнёрства «Замкі Беларусі» завершана, работы па захаванні культурна-гістарычных помнікаў у розных рэгіёнах краіны працягваюцца — і значыць, усё новыя знакавыя аб'екты будуць уключацца ў турыстычныя маршруты для беларусаў і замежных гасцей.

Каментарый у тэму:

Старшыня Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь па адукацыі, культуры і навуцы, доктар гістарычных навук, прафесар, член-карэспандэнт Акадэміі навук Ігар МАРЗАЛЮК:

— Я не раз казаў, што самае каласальнае дасягненне за 25 гадоў інстытута прэзідэнцтва ў Беларусі — гэта наш рэальны архітэктурны суверэнітэт. Для мяне гэты суверэнітэт вызначаюць дзве знакавыя рэчы: рэстаўрацыя замкаў і аднаўленне ратуш, бо замкі і ратушы — маркеры еўрапейскай беларускай гісторыі. Гэта тое, чаго няма ў суседняй Расіі ў сілу таго, што яна развівалася іначым і гістарычным плане: там ніколі не было самакіравання і не было феадалізму ў класічным сэнсе слова. А ў нашай краіне ёсць такая адметнасць, якая лучыць нас з Усходам і Захадам, з еўрапейскай культурнай традыцыяй. І калі ўважліва вывучыць пытанне, вы пабачыце, што менавіта за 25 гадоў прэзідэнцтва, пачынаючы з 1994 года, мы аднавілі, адрэстаўравалі столькі знакавых беларускіх помнікаў, колькі не зрабілі за ўсё XX стагоддзе. Можна спрачацца, наколькі хараша і прыгожа было зроблена тое ці іншае, але Беларусь узнавіла гэты велічны сілуэт, і для мяне гэта самае важнае.

Разам з тым я лічу, што ёсць яшчэ знакавыя помнікі, якія трэба ўключыць у інвестыцыйныя праграмы і развіваць работу на іх. Якія аб'екты, на маю думку, недаацэнены належным чынам, не ўведзены ў нацыянальны кантэкст? Буду казаць пра любую майму сэрцу ўсходнюю Беларусь. Тут ёсць тры эталонныя помнікі, якія нічым не саступаюць ні Нясвіжы, ні Міру ці іншым вядомым комплексам.

Безумоўна, у гэты пералік уваходзіць комплекс архітэктурных помнікаў Мсціслава, у тым ліку знакамітыя Пустынікі. Мсціслаў — наогул унікальны горад і раён, горад-помнік, роўнага якому на ўсходзе і паўднёвым усходзе Беларусі няма. Туды трэба выдаткаваць каласальныя грошы, і зрабіць гэта можа толькі дзяржава, каб надаць Мсціславу высокі статус гісторыка-археалагічнага запаведніка.

Быхаўскі замак — таксама ўнікальны, адзіны захаваны ў нашай краіне замак-крэпасць галандскага тыпу, што сведчыць аб сувязях з Фландрыяй, з Нідэрландамі. Да таго ж гэта замак двух самых вядомых беларускіх радоў — Хадкевічаў і Сапегаў. Сюды ж далучым і Быхаўскую синагогу абарончага тыпу — такіх было ўсяго тры, іншыя дзве знаходзіліся ў Пінску і Вільні, але яны разбураныя, а быхаўская захавалася. Стары Быхаў таксама патрабуе велізарнай працы і ўкладанняў, аднак я перакананы, што калі падысці да яго з такім жа клопатам і любоўю, як мы падышлі да Міра і Нясвіжа, то ён гэтыя грошы верне за некалькі гадоў, бо мае вялікі турыстычны патэнцыял.

І, нарэшце, трэці ў спісе аб'ект — Жылічы. Няхай не пакрыўдзяцца на мяне жыхары гарадоў з вядомымі палацавымі комплексамі, аднак калі ў многіх з іх ад гісторыі засталіся толькі сцены, то Жыліцкі палацавы комплекс, пабудаваны Янам Булгакам, — месца, куды трэба прыехаць, каб пабачыць прыгажосць і багацце сапраўднай гісторыі: ляпіну пачатку XIX стагоддзя, столь, якая захавалася мо толькі ў Эрмітажы, вінтавыя лесвіцы... Гэта знакавы помнік архітэктуры, на сённяшні дзень, напэўна, самы аўтэнтны ў Беларусі, перліна нумар адзін. Менавіта гэтыя помнікі, пры ўсёй пазаве да іншых, павінны мець прыярытэт у пытаннях аднаўлення.

«Найвялікшы наш здабытак за 25 гадоў прэзідэнцтва — архітэктурны суверэнітэт»

Некаторыя архітэктурныя помнікі Магілёўшчыны ўжо цалкам адноўлены, як ратуша ў Магілёве, ратуша і гандлёвыя рады ў Шклове. Можна згадаць яшчэ нямала іншых цікавых і адметных аб'ектаў, вартых увагі, але большасць з іх мае рэгіянальны кантэкст. А вось Мсціслаў, Быхаў і Жылічы патрабуюць, на маю думку, прамога патрабавання Прэзідэнта, бо маюць і агульнанацыянальнае, і міжнароднае значэнне. Яны патрэбныя нам як паветра, і трэба зрабіць іх усім

Фота БелТА.

Ляпіна Жыліцкага палацавага комплексу.

светам. Гэта наша «самасць», наша беларускасць, той непаўторны культурны код, па якім нас будуць пазнаваць у свеце. Бо з іншых краін людзі прыежджаюць паглядзець на тое, чаго няма ў сябе, — і вось гэтага больш нідзе няма, як у нас.

— **На ваш погляд, наколькі паспрыяе ў справе рэстаўрацыі замкаў і іншых архітэктурных помнікаў распрацоўка віртуальных праектаў, па прыкладзе Нотр-Дам дэ Пары?**

— Я лічу, што і віртуальныя праекты — вельмі важная рэч, але ніякі віртуальны праект не заменіць рэальнай рэстаўрацыі. Іншая справа, што заўсёды ўзнікае спрэчка: ці трэба аднаўляць усе помнікі, ці дастаткова правесці кансервацыю — калі будынак памёр, пражыў свой век, то зафіксуем руіны і далей не пойдзем? Гэты падыход таксама мае месца быць. Аднак ёсць помнікі, якія больш чым проста помнікі — яны знакі мемарыяльнай культуры. Вось прыклад: Варшава была цалкам разбомбленая, і калі сёння прайсці па Старым Мясце — гэта ўсё навадзел, рэканструкцыя. Але палякі зрабілі яе дакладна па чарцяжах і малюнках таго часу, і ў каго павернецца язык упікнуць іх у навадзеле? Альбо чаму сабор Нотр-Дам дэ Пары будзе ўзноўлены абавязкова — таму, што для французцаў ён і ёсць Францыя; гэта не толькі сэрца краіны, але і цэнтр парламентарызму, найважнейшы момант французскага каралеўства, маса сімвалічных падзей. Так і ў нас ёсць замкі, якія нясуць сімвалічны змест для Беларусі. Таму, я лічу, трэба праводзіць і рэстаўрацыю, і кансервацыю — у залежнасці ад статусу і важнасці аб'екта, але ёсць будынкі, якія незалежна ад выдаткаў і цяжкасці працы абавязкова трэба аднаўляць. Бо без іх няма нас.

Вікторыя ЦЕЛЯШУК.